

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

till de positiva kritikerna. I centrum av verket står Christopher Tietjens, en officer, förföljd av såväl sin vackra hustru Sylvia som överordnade i armén och mäktiga hemmasittare. Man får en utomordentlig bild av krigets inverkan på det traditionella England, men det är inte bara en »krigsroman», ty serien omspannar en betydligt längre tidsrymd och ger en mängd utblickar, som inte är motiverade av kriget; andra krafter har medverkat till att göra samhället dömt till undergång, kriget blir, som hos D. H. Lawrence, bara själva dödsstöten.

Lawrence får själv plats i ett kapitel med rubriken »Civilian Responses» tillsammans med Wells, Kipling, Shaw och Pound. Wells var visserligen socialist och pacifist, men accepterade kriget som en utväg att skapa långvarig fred genom att den prussiska militarismen utrotades. *Mr Britling Sees it Through* blev ofantligt populär och är fortfarande av ett visst dokumentärt och historiskt intresse, eftersom den uttrycker den allmänna meningen i England 1916, efter Sommekatastrofen, fast Wells' egen uppfattning lyser igenom, då han samtidigt som han klandrar tyska krigsbrott menar, att grymheterna även begåtts av den egna sidans soldater. Kipling däremot reagerade, speciellt sedan en son blivit dödad vid fronten, med hat och bitterhet. C. A. Bodelsen har ju nyligen i en bok mästerligt analyserat de noveller, som har kriget till bakgrund, och Bergonzis korta översikt ger härvidlag inte något nytt. Shaw, Pound och Lawrence förs samman med motiveringen, att de alla »registered with extreme clarity their conviction that a phase of British civilization was in dissolution». När det gäller Lawrence, kunde avsnitt ur *Aaron's Rod* och en del dikter lagts vid sidan av det kapitel ur *Kangaroo*, som anförs, och om *Women in Love*, som inte nämns, har Lawrence själv skrivit: »I should wish the time to remain unfixed, so that the bitterness of the war may be taken for granted in the characters.»

Efter en diskussion av fem volymer av Henry Williamson, alla skrivna mellan 1954 och 1960 som delar i den stora serien *A Chronicle of Ancient Sunlight*, söker Bergonzi analysera fram vad en nutida skildrare av världskriget koncentrerar sig på, hur han attackerar de problem, som uppstår genom att han själv inte har egna upplevelser till grund. John Harris (*Covenant with Death*) tas som ett exempel för viljan att medelst noggrant studium av tryckta källor och dokument söka rekonstruera och levandegöra tiden i stor skala. Hos poeterna — Peter Porter, Vernon Scannell — möter man i stället uppfattningen av kriget som en myt, som får symbolisera hela mänsklighetens kris-situation. Detta leder enligt Bergonzi tankarna till David Jones som i *In Parenthesis* bringade ordning i sina egna krigsupplevelser genom att mytologisera dem.

Man får av min genomgång kanske den uppfattningen, att Bergonzi på ett bättre sätt än Johnston lyckats lösa sin uppgift. Låt mig hellre säga, att gränserna Johnston satt upp är i snävaste laget. Utan dem hade antagligen en mängd intressanta utblickar kunnat göras. Å andra sidan är Johnstons bok lättöverskådlig, innehåller en mängd stoff och är försedd med en utmärkt bibliografi. Boken har utsikt att bli ett standardverk för den, som vill ägna sig åt studiet av krigspoeterna i England. Såvitt jag vet finns översikter tidigare endast i ett kapitel i de Sola Pintos *Crisis in English Poetry* och i ett häfte, *War Poets 1914-1918*, av Edmund Blunden. Bergonzi har ju tagit hela litteraturen på sin lott och kan därför inte gå så djupt i detaljerna som Johnston. Det är därför inte så mycket nytt som han lägger till den senares framställning av poeterna. Men inom en flexibel ram, som tillåter omnämmandet av ett så modernt verk som *O What a Lovely War*, rör han sig ledigt, full av uppslag. I olikhet med många engelska litteraturhistoriker drar han sig inte för att i diskussionen föra in även utländska författares verk — Jünger, Remarque, m. fl. — då han anser så vara pedagogiskt försvarbart. Det torde överhuvudtaget vara svårt att skriva bättre om detta ämne på föga mer än 200 sidor.

Lennart Peterson

SVEN LINDQVIST: *Dagbok och dikterverk. En studie i Vilhelm Ekelunds Nordiskt och klassiskt*. Akad. avh. Sthlm 1966.

Sven Lindqvist gjorde sina första insatser i Vilhelm Ekelundforskningen redan 1960, dels med en licentiatavhandling om *Nordiskt och klassiskt*, dels med två avsnitt av denna,

publicerade i *Ord och Bild* och *Svensk Litteraturtidskrift*. I förordet till sin doktorsavhandling, *Dagbok och diktverk, En studie i Vilhelm Ekelunds Nordiskt och klassiskt*, skriver han apropå licentiatarbetet: »Åtskilliga av de resultat jag då kommit fram till har upptagits och vidareutvecklats av Nils Gösta Valdén i hans avhandling 'Grekiska termer hos Vilhelm Ekelund' och av Algot Werin i hans stora tvåbandsbiografi 'Vilhelm Ekelund'.» Mycket av det som står i den bearbetade, definitiva avhandlingen är på det sättet redan bekant, men vi måste här göra Sven Lindqvist rättvisa och erkänna hans prioritet. Hans arbete är en pionjärinsats i högre grad än det framgår av doktorsavhandlingens tryckår, 1966.

Detta är samtidigt den första stora närstudien av ett Ekelundverk, en diger volym ägnad en av den svenska diktningens tunnare böcker, ett häfte på 117 miniatyrsidor. Men proportionerna är inte felaktiga. *Nordiskt och klassiskt* är en aforismsamling som både genom sin sammansatthet och genom sin plats i Ekelunds produktion förtjänar ett ingående studium. Lindqvist motiverar sitt val av just *Nordiskt och klassiskt* med att »materialet kring denna bok är särskilt rikt och intressant; och den har tillkommit under en för Ekelund betydelsefull brytningstid» (157). Första ledet i avhandlingens titel, *Dagbok*, anger det viktigaste dokumentet i materialet kring *Nordiskt och klassiskt*, kalendern Agenda som Ekelund gjorde anteckningar i från juni 1913 till juni 1914 och som Lindqvist publicerat i en kommenterad utgåva samtidigt med avhandlingen. Tillammans med några andra anteckningsböcker från ungefär samma skede låter den oss på ett alldeles enastående sätt följa hur ett diktverk av Ekelund växer fram. På samma gång gäller det som nämnts en betydelsefull brytningstid. Man har sedan länge observerat hur Ekelund dessa år glider över från ett högspänt nietzscheanskt skede, en heraklitisk fas då han bl. a. ser livets mening i striden, till ett lugnare, mognare, med Emerson som en av de stora profeterna och småningom med begreppet »metron» som samlande symbol. Lindqvist pekar på Werins arbete, där förändringen i Ekelunds åskådning framstår »som en mognadsprocess, utlöst av flera olika faktorer: den katastrofsituation som Tysklandsvistelsen utmynnade i, sjukdomskrisen, de lugnare och mera ordnade levnadsomständigheterna i Danmark, flyttningen till Jylland, där Ekelund kom i mera kongenial miljö, vidare äktenskapet och barnet och världskrigets utbrott». Lindqvist tillägger: »Jag delar i allt väsentligt Werins syn på dessa orsakssammanhang» (156). Men Werins framställning, som ospänner en så lång period, har med nödvändighet blivit översiktlig, menar Lindqvist och anger därför som en huvuduppgift att »visa hur brytningen mellan heraklitismen och de nya tendenserna präglar aforismerna i *Nordiskt och klassiskt*».

Sven Lindqvist skriker till verket rikt rustad. Uppgiften att klarlägga de intrikata sammanhangen och de många exklusiva litterära och filosofiska anknytningarna i *Nordiskt och klassiskt* behandlar han med imponerande intelligens, spårinne och kombinationsförmåga. Den som försökt följa honom i spåren kan också omvittna att det lagts ner ett mycket stort arbete på denna undersökning, som också lett fram till en rad nya och viktiga resultat. Det är kanske inte alldeles lätt att hitta i myllret av observationer men ett praktiskt system för korshänvisningar ger god hjälp. Författarens formuleringskonst är av mycket hög klass och hans arbete är trots sin täthet en fängslande läsning. Han förråder på s. 21 att hans ambition varit att skriva en god detektivroman. Som exempel på ett spännande spårökande av hög vetenskaplig kvalitet kan nämnas det avsnitt av kapitel I där författaren jagar källan till en Ekelundanteckning om Jean Paul via Varnhagen av Enses *Denkwürdigkeiten des eignen Lebens* till en essä av Carlyle om dessa memoarer där passagen i fråga återkommer i en form som ovedersägligen visar att rätt man infångats.

Avhandlingens brister framträder framför allt vid en granskning av förhållandet till källmaterialet. Vid mina kontroller, som omfattat något över tre hundra citat och referat, framgick det snart att det var klennt med akribin.¹ Det vimlar faktiskt av smärre

¹ Kontrollen, som avser sidorna 87-437, omfattar 319 citat och referat. Av dessa befanns 102 helt korrekta. Antalet felaktigheter

(då bortsett från oklarheter, vållade av bristen på hakparenteser) är — från interpunktionsfel till grova fel — 386. Av dessa utgör ord-

fel i citaten. (Ett skräckexempel utgör citatet ur Nietzsches *Ecce homo* på s. 249 med elva småfel på tio rader, då bortsett från att författaren här som i övrigt avstår från de praktiska hakparenteserna och därmed suddar ut gränsen mellan avbrott vid citeringen och ursprungliga tre punkter.) Det allvarliga är att Lindqvist i ganska många fall stympar eller förvanskar ett material som i sitt ursprungliga skick pekar åt ett annat håll. Skadorna för resonemanget är lyckligtvis begränsade; främst drabbas delar av kapitlen IV och V. En följd av den bristfälliga akribin är att man blir osäker om i vilken utsträckning man törs lita på detaljskärpan i återgivningen av huvuddokumentet nr två, anteckningsboken 721, som gått förlorad vid en transport mellan biblioteken i Stockholm och Lund våren 1965 (vilket nämns i källförteckningen men besynnerligt nog inte föranlett någon kommentar i avhandlingens text). I den mån Lindqvists arbete blir källskrift i fråga om 721 står man här inför ett kinkigt källkritiskt problem. — En annan svaghet är Lindqvists benägenhet att förenkla och skärpa konturerna, ibland också att pressa materialet. Några exempel på dessa tendenser skall redovisas i det följande.

*

Avhandlingen börjar med ett kommenterat omtryck av *Nordiskt och klassiskt*. Aforismerna har numrerats och gruppvis skilts åt med ett streck, markerande kompositionella enheter som man kan se i manuskriptet men som gått förlorade vid tryckningen. I noter till varje aforism anges kortfattat intressanta avvikelser från manus, utkast i de olika anteckningsböckerna, besläktade passager i *Nordiskt och klassiskt* och andra Ekelundverk, i första hand de tidigare, vidare de verk av andra författare som Ekelund lånar ur eller anspelar på och slutligen de ställen i avhandlingen där ifrågavarande aforism behandlas. I den omtryckta texten har jag hittat ett dussin bagatellartade avvikelser från originalupplagan. Två av dem kunde kanske förtjäna en korrigerings. På s. 46 r. 3 står »han» i stället för »ha» och på s. 83 r. 9 »hjärta från Swedenborg» där originalet har »hjärta för Swedenborg». Men avvikelserna är inte värre än att omtrycket väl går att utnyttja och med noter och allt är något man är mycket tacksam för.

Själva analysen av *Nordiskt och klassiskt* är upplagd i fem stora kapitler. Det första, helt enkelt kallat »Inledning», börjar med en demonstration av material och metod och slutar med en fixering av målsättningarna. I två avsnitt som studerar ena gången hur en anteckning om »det meningslösa öga» växer fram, andra gången hur den första veckan i dagboken Agenda gestaltar sig vill avhandlingens författare visa upp sin analytiska metod men samtidigt också ge en inblick i hur Ekelunds ingenium arbetar. Ett viktigt resultat i detta parti är upptäckten av vad Tolstojs *Bekännelser* betytt. Ett därpå följande avsnitt om indirekta citat pekar på en av de metodiska faror som lurar på Ekelundforskaren. Lindqvist kan här bl. a. korrigerera Werins undersökning på en punkt: ett Platoncit 1913 befinns vara hämtat från Justis Winckelmannbiografi och därmed inte längre något belägg för en tidig läsning av dialogen *Philebos*, som kunnat visa Ekelund på mått-tanken. Författaren ger därefter exempel på att dagboken inte bara erbjuder enastående tillfällen att avslöja dolda citat i den litterära texten utan också att följa Ekelunds associationsbanor under arbetet. Ett stycke med titeln »Polemiska reaktioner» vill visa hur de polemiska utfallen kan värderas riktigt först efter ett noggrant studium av bakgrunden. Kapitlet går därefter över till dateringsproblematiken och söker leda i bevis att anteckningsboken Agenda med dess tryckta data är en verklig dagbok och att andra ungefärligen samtida anteckningsböcker kan dateras med stöd i dagboken. Men i dessa anteckningsböcker växer *Nordiskt och klassiskt* fram, och aforismerna skulle på det sättet kunna ungefärligen dateras i flertalet fall.

Det är ett skarpsinnigt och klagörande kapitel som på ett mycket förtjänstfullt sätt skisserar upp en metodik för Ekelundforskningen. Här bara några anmärkningar till författarens analys exempel och till dateringsfrågan. Det förre är en briljant exposé över hur motivet »öga möter öga» utvecklas genom Ekelunds tidigare författarskap, drag för

felen (felaktigt ord, borttappat ord, missvisande utelämnning eller d:o avbrott) 94. Antalet fel av betydelse för sammanhanget har

jag bedömt till 40, fördelade på 36 citat och referat.

drag fram till den formulering det under inflytande av Tolstoj får i en av Agendas första anteckningar (14.6), där det under rubriken »Tolstoi» bl. a. heter: »Ty jag är blott ett öga mot det meningslösas blinda hemiska öga.» Den kedjan har ett par svaga punkter. På s. 96 pressar författaren dikten »Pietà» när han i det förvirridna anletet hos en epileptiker läser in »det hemiska anletet', som är lifvets». (En annan pressad tolkning av den dikten på s. 179 — nu i psykologiserande riktning — påtalades vid disputationen av Algot Werin, som fungerade som andreopponent.) Bräcklig är också den sista länken i kedjan. I en passage i *Böcker och vandringar* (1910), anförd s. 97, har »lifvets öga [— — —] närmat sig ditt» och »du» blir varse att det är »ett tigeröga, grymt och meningslöst». Den nyss citerade sammanställningen i Agenda är därmed i det väsentliga klar. Det är naturligt om den lockats fram på nytt i dagboken genom föreställningen om »det meningslösa». Lindqvist menar emellertid att ett ögonmöte på ett par rader i femtionde kapitlet av Tolstojs *Uppståndelse* skulle ha spelat en viktig roll för Agendas formulering. Det är svårt att finna det antagandet nödvändigt. Man kan i alla händelser inte acceptera den tvärsäkra slutsatsen (100): »Vi har i ett konkret fall sett en variant av motivet komma till genom att Ekelund sammansmält två besläktade läsupplevelser [Tolstojs *Bekännelser* var den andra] till en enhet.» (Lindqvist har f. ö. lagt fram en kompletterande hypotes i DN 4.7.1966, nu med Emerson som källa.)

Dateringsavsnittet kunde kompletteras på ett par punkter. Lindqvist antar (134) »som sannolikt» att Ekelund 1913 begagnat läsesalen på KB i Köpenhamn och förbiser att ett brev till Agrell 2.11 ger belägg för saken. När han vill tidfästa en anteckning i Agenda för 9.11 om planer på en Petrarcaöversättning, tar han stöd i ett brev till Bonniers 14.11 (133) och missar den omedelbara angöringspunkten, ett brev till Liljekrantz 10.11. Men det är bagateller. Lindqvist visar övertygande att Agenda till väsentliga delar är en dagbok — med andra ord att dess tryckta data är giltiga inte bara för sådant som Ekelund naturligen kunde väntas vilja tidfästa utan också för mycket »tidlöst» material, excerpter och liknande. Han synes dock ha något överbetonat dagboks-karak-tären. Själv räknar han (135) med en sannolik felmarginal på några dagar eller högst en vecka. Att dagboken råkar i oordning från 23 februari 1914 förklarar han med att Ekelund från slutet av februari till 24 mars avslutade *Nordiskt och klassiskt* och då inte hade tid att skriva dagbok. Det tomma utrymmet har denne sedan i efterhand fyllt med anteckningar av senare datum och därigenom kommit i otakt med de tryckta data. Förklaringen är inte helt tillräcklig. Längre fram i kalendern, på betryggande avstånd från den jäktiga perioden, finner man på flera ställen genuina dagboksanteckningar som står på rätt plats men är öar omflutna av senare anteckningar. Sålunda läser man på 20 maj: »'Nordiskt och klassiskt' har utkommit.» Datum stämmer. I *Svensk Bokhandelstidning* kan man inhämta att boken utkom veckan 14–20 maj. Men redan 2 och 16–17 maj läser man anteckningar som går tillbaka på ett arbete av Schopenhauer, lånat först 2 juli. Har Ekelund redan under 1913 på liknande sätt utnyttjat tomma sidor i efterhand? Risken finns där. Sålunda kan sidan för 20 december ha begagnats för något senare anteckningar. Där läser man med någon förvåning: »Jag slutar året i upprördhet öfver att jag icke är upprörd.» »Det låter ju som en nyårsaftonsbetraktelse. Ser man på sidan för årets sista dag, finner man att den är helt utnyttjad för en anteckning som börjar 30.12. Om Ekelund velat skriva ner en tanke inför årsskiftet, har han nödgats gå tillbaka för att hitta en lucka — och funnit den på 20.12. Och hur är det med dessa snabba anteckningar av typen »Obs./Julius Lange: Thorvaldsen och Sergel» (13.8) eller »Fritz Mauthner./Entelechie hos Goethe o. Emerson./Georg Simmel» (12.8)? Är de så mycket säkrare tidfästa än anteckningen »Fritz Mauthner/Karl Foy/Emerson (forts.)» — som står på bakpärmens insida och definitivt inte är någon dagboksanteckning? (Lindqvist låtsas märkligt nog inte om den anteckningen vare sig i avhandlingen eller i sin utgåva av Agenda.) Författaren förbigår också på ett lite oroande sätt tekniska indicier som handstil, bläckfärg och plats på sidan. Inte heller uppmärksammar han tillräckligt ändringarna i manus. I anteckningen 11.8 har orden »Lessing: rhyparografi» skrivits till efteråt under »Höijer», och namnet Ernst Moritz Arndt har pressats in sedan följande anteckning redan gjorts. Allt detta framgår av handskriften men inte av Agendatrycket eller avhandlingens dateringskapitel. Sammanfattningsvis: jag instämmer i det väsentliga med Sven Lindqvist men vill räkna med en något större osäkerhetsmarginal och finner

fr. a. att datum kan ha olika värde redan innan den stora oredan sätter in i dagboken. — Vad dateringen av de övriga anteckningsböckerna beträffar kan man f. n. inte ta ställning i fråga om den förkomna 721. Dateringarna av de två återstående första sidor synes något tidig; DM kan inte med någon större säkerhet visas börja före februari-mars 1914 och Pithec har rimligtvis en terminus post quem i 28.1.1914, då Ekelund lånar Schinkel som han refererar till på det första anteckningsbladet.

En sista detalj i kap. I: det på s. 110 utnyttjade brevet till Bonniers är daterat 22.8 1913 — inte 28.8 — och innehåller ingalunda »en svit aforismer» till Tyska utsikter utan ett parti att placeras *efter* aforismerna. Detta stöd för författarens resonemang bortfaller därmed.

*

Efter detta inledande avsnitt om vägar och mål följer ett stort kapitel, avhandlingens största, med rubriken »Ambition och osjälviskhet». Lindqvist studerar här Ekelunds försök att övervinna den heraklitiska hållningen, med dess konstnärliga maktlystnad och trotsiga självmedvetenhet och segervilja, för att i avspänning och osjälviskhet söka ett nytt sätt att leva. Ekelund vill, som det heter i Agenda 20 juni 1913, »göra en moralisk handling af sitt lif». Det behandlas i kapitlets första avsnitt, »Dikt och handling». Det följande studerar Ekelunds försök att komma över sin *acedia*, den hypokondriska självupptagenhet han förband med Dantecitatet »Tristi fummo nel aere dolce», som givit avsnittet dess rubrik. Kapitlet berör vidare hur Ekelund, när hans självkänsla besvärades av den offentliga belysning han denna tid utsattes för, sökte styrka i barndomen, naturen och grekernas objektivitet. Kapitlet slutar med en inträngande analys av en central aforism om konsten att överleva döden, även detta en tanke som ses i ljuset av strävan till osjälviskhet.

Det är en utomordentligt viktig förvandling Sven Lindqvist studerar i detta kapitel och hans närstudium av texterna bringar klarhet på en rad punkter. Bl. a. finner han i Voigts framställning om Petrarca och Fichtes *Anweisung zum seeligen Leben* nycklar till aforism 120. Lindqvists benägenhet att skärpa konturerna har emellertid i detta kapitel lett till att övergången från den heraklitiska fasen till den följande blivit väl tvär. Man ser det bl. a. av en närmast tendentiös utelämnning i ett centralt citat nedtill på s. 154. Där anføres några rader ur anteckningsboken DM som får illustrera hur de nya tendenserna bryter fram. Ekelund talar om hur han misslyckats med att skaffa sig lisa när han »producerat ur bitterhet och konvulsioner» och i stället vill inrikta »hela sitt väsen på förvärfvandet af det diskretas, lågmäldas, den öfverlägsna fredlighetens makt». Men mitt i citatet finns tre punkter, efter orden: »Det var alltid freden och kärleken som gaf mig kraft och glädje öfver min sträfvan.» Här följer i handskriften de uteslutna orden: »Det är i själfva verket också på den vägen allenast som man uppnår det öfverlägsna, imponerande; det är på den vägen man besegrar motståndet och bringar fiender till tystnad.» Det är en märklig fromhet vi här ställs inför — freden som vapen mot fienderna. När Lindqvist ur anteckningen utläser »nobel lågmäldhet och kärleksfull frid», drar han tänderna ur Ekelund. Det sägs två sidor senare: »Återfallen blev många och helt avlägsnade sig Ekelund aldrig från de heraklitiska idealen. Nordiskt och klassiskt är fortfarande genomträngd av dem.» Det är säkert riktigt. Men med stymningen av Ekelunds anteckning har avhandlingens författare kommit att framställa honom frommare än han är och berövat oss en viktig nyans. De utelämnade orden korresponderar också väl med en annan anteckning i DM (1 b), med den första satsen till yttermera visso understruken: »Att förbittras är att afstå från sina bästa vapen; är att sänka sig till sina fienders nivå. Där är nederlaget gifvet.»² — Passagen på s. 154 utnyttjas på flera ställen, ss. 279 och 286, i det förra fallet med samma uteslutning; i det senare, där det gäller att visa den paradoxala sammanställningen »lågmäld»→»öfverlägsen», släpper författaren till halva den utelämnade meningen, fram till kolon, men orden om att man med hjälp av freden och kärleken »besegrar motståndet och bringar fiender till tystnad» får inte heller här vara med.

² Jfr *Veri similia II*, 136.

Ekelunds omvändelse framstår i avhandlingen som mer dramatisk än den är genom att Lindqvist inte tillräckligt beaktat ett från Emerson övertaget stoff som slår en bro mellan det heraklitiska skedet och det följande. Ekelund omhuldar vid tiden för *Nordiskt och klassiskt* en idé som förbinder sfären ambition med sfären osjälviskhet, nämligen Emersons *scholar*-tanke,³ som avhandlingen inte får något riktigt grepp om. Av ett dispositionsutkast i Agenda 22.11.1913 till den bok som blev *Nordiskt och klassiskt* framgår att Ekelund planerat en essä med titeln »Scholaris». Ekelunds intresse för det begreppet kan följas under det senare halvåret 1913, allifrån en passage i 721 (B: 5, av Lindqvist daterad till juli–augusti) som kommenterar »begreppet *scholaris* hos Emerson o.s.v.». Huvudkällan är uppenbart det berömda föredraget »The American scholar». Emerson urskiljer där tre stadier i en *scholars* utbildning, »the education of the scholar by nature, by books, and by action» (*Works*, 1883–84, I: 80). Lindqvists referat av föredraget på s. 402 tyder på att han inte klart uppfattat den tredje punkten — tonvikten på *action* som nödvändig för det intellektuella resultatet: »Without it, thought can never ripen into truth» (76). Men Emersons *scholar* får sin enastående position i världen genom att också verka i människorna: »Not he is great who can alter matter, but he who can alter my state of mind. They are the kings of the world who give the colour of their present thought to all nature and all art [— — —].» (84.) Det är bakgrunden till en anteckning i Agenda för 29–30 december 1913 där Ekelund ser »ett godt epigram på begreppet *scholar* i Emersonsk mening» i »dessa rader af Tegnér: /På mänsklighetens höjder steg han och såg / långt ut i världen, så stolt som en kung kring sitt rike.» Lindqvist försöker s. 119 utvinna det emersonska ur citatet via begreppet »utsikt», vilket bara ger halva sanningen. Lika viktig är den maktkänsla som ligger i ställningen som en av »the kings of the world». Anteckningen i 721 över »begreppet *scholaris* hos Emerson o.s.v.» beskriver i den andan »den moderne scholaris af blodet» med hjälp av termer som »maktlystnad» och »ordets strategi» (cit. efter Lindqvist, 401). Det pekar rätt in i aforism 109, som står i centrum för kapitelavsnittet »Dikt och handling»:

Skrifva måste vara en handling — lefvande, viljebevekande, viljesuggererande. Den filosofi som isolerar dig kan icke vara den rätta. Gör sanning dig stark, så är dess makt däri att du kan göra andra starka.

Aforismen har flera av nyckelorden gemensamma med »The American scholar» liksom accenten på handling, ambitionen att påverka (»viljebevekande» resp. »persuade») och betoningen av det viktiga i att meddela andra den sanning som givit en själv styrka. Emerson måste här sättas före de i och för sig rimliga inspirationskällor som Lindqvist för fram: Leopardi, Liljekrantz' Höijerbok och Dostojevskij.

Det väsentliga är nu att materialet i kapitelavsnittet får en annan relation till dessa poler »ambition» och »osjälviskhet», som givit kapitlet dess namn. Dagboksanteckningen »Skrifva måste vara handla» etc.⁴ för Lindqvist på s. 162 till den heraklitiska sfären: »Ekelund bekänner sig i denna heraklitiska anteckning till samma ambition att påverka andra med sina ord» etc. Men det är inte heraklitismen längre utan den nye profeten Emersons förkunnelse som här lyser igenom. *Scholar*-tanken slår en bro från det tidigare skedets »ambition» till det senares »osjälviskhet»: skriva är makt men det är en makt som också, med Ekelunds ord, »kan göra andra starka».

Emersons namn är aktuellt även i samband med de texter om konsten att överleva som analyseras i det andra kapitlets slutavsnitt. Dessa texter — en anteckning i Agenda 28.12 och den därpå grundade aforismen 127 i *Nordiskt och klassiskt* — anknyter till begreppet »entelechie» hos Goethe, som låter det stå för själen, särskilt i de speciella

³ Behandlingen av Ekelunds förhållande denna tid till Emersons *scholar*-begrepp och odödlighetstro måste här bli summarisk. En utförligare redovisning skall ges i en separat framställning (SLT).

⁴ Analysen av denna anteckning (21.12), som ligger till grund för aforismen, blir f. ö. ofullständig genom att Lindqvist förbiser att anteckningen fortsätter 22.12, såsom framgår både av handskriften och tankeinnehållet (men inte markeras i Agendatrycket).

sammanhang där det gäller möjligheten att överleva döden. Ekelunds båda texter framträder som en personlig kommentar till Goethes entelechiebegrepp och Sven Lindqvist har i stort sett tolkat dem med stöd i Goethe. Men Ekelund förbinder begreppet »entelechie» också med Emerson. Lindqvist tar upp den trådändan men släpper den utan att på allvar föra in amerikanen i bilden. Väsentliga delar av aforismen glider därmed ur greppet. I Emersons essä »Immortality», som uppstår och vidareutvecklar Goethes tanke (i samtal med Eckermann 4.2.1829), att oavlätlig verksamhet förpliktar naturen att ge själen en fortsatt existens, förfaktas också tesen att vi äger odödligheten just genom vårt begär efter den (»We live by desire to live») — eller dör »by sloth», »by losing hold of life, which ebbs out of us» (VI: 248, 254). Det är en sannolik källa till Ekelunds formulering av odödlighetshoppet: »Det är begäret efter sol, som gör dig till sol. Den som finner det bekvämast att icke begära (det obekvämate af allt) får skylla sig själf. Rätt till lifvet: i kraft af din vilja till sol.» När det här talas om att »samla» de »stänk af sol» varav livet är fullt, förnimmer man också närheten till »Immortality», där detta »samla» heter »hive»: vi drivs av instinkten »to hive innumerable experiences, [— — —] which we may revolve through many lives before we shall assimilate or exhaust them» (247 f.). Emerson fantiserar i det följande om en överföring till andra planeter, under ständig andlig tillväxt — den rimliga nyckeln till »en dunkel passage i 721 (cit. efter Lindqvist, 221):

Goethes entelechie betraktad i sammanhang med Emersons optimism, fromhet o.s.v. Finnes det måhända himlakroppar som äro bebodda af utomordentligt goda och sköna människor?

Även denna sällsamma »sol» som det gäller att samla i sig kan gå tillbaka på Emerson, nämligen på dennes essä om Goethe, som Ekelund visat sig förtrogen med i de Emersonartiklar han tryckte om i *Tyska utsikter*. Där ser vi på en av de första sidorna »the spiritual sun» lysa ner i scholaris' bröst (IV: 456). Det kan ha givit en ny riktning åt Ekelunds tidigare mer heraklitiska ambition att »dricka in sol, makt, osårbarhet» (*Böcker och vandringar*, 159). Med hänsyn till att aforismen anknyter till Goethes entelechiebegrepp finner man det rimligt att som avhandlingsförfattaren (234f) dra fram ett yttrande till Eckermann, där Goethe liknar själen i dess oförstörbarhet vid solen som tycks gå ned men i själva verket oupphörligt lyser vidare. Kanske pekar också Lindqvists subtila resonemang om en impuls från Fichtes »Flamme der klaren Erkenntnis» (via »solklarhet») i rätt riktning. Däremot får man väl räkna det som en förflugen idé när Lindqvist för fram en passage ur Goethes *Wanderjahre*. Där uttalas ingalunda »människans möjlighet att bli sol» (avh., 235). Det är en fantastisk berättelse om något som i hög grad är ett sårfall, tant Makarie som hade den sällsamma egenskapen att vandra kring som en Guds ängel här på jorden samtidigt som hon svävade ute bland solar och stjärnor. Inte heller jakten efter den sällsamma solen i Swedenborgs skrifter tycks särskilt givande.

*

Det tredje kapitlet, med rubriken »Nietzsche och Emerson», ansluter nära till det föregående. Rörelsen från »ambition» till »osjälviskhet» får nu avspeglas i Ekelunds litterära omvärderingar vid tiden för *Nordiskt och klassiskt*. Lindqvist visar hur Nietzsche förlorar den absoluta position han tidigare innehaft i Ekelunds värld och hur diktaren rör sig från en Nietzsche till en annan, från den dityrambiske som skrev *Zarabustra* till den mer goetheske som skrev *Morgenröthe* och *Philologica*. Förändringen ingår, menar författaren, i Ekelunds allmänna riktningförändring efter sjukdomskrisen, men den utlösande faktorn skulle vara chocken inför *Ecce homo*, som Ekelund läste i september 1913. Denna viktiga utveckling är i stora drag övertygande tecknad, men författaren har frestats att dramatisera förloppet. De anförda dokumenten över läsningen av *Ecce homo* ger inte bilden av någon »chock» utan visar en med hänsyn till bokens vanvettiga anspråk ganska måttfull kritik av de obehagliga tonfallen, som rentav ursäktas som »något främmande, något icke-Nietzscheskt» (Agenda 25.9). Ekelund har klart

för sig att *Ecce homo* hör hemma i Nietzsches »sista förfallstid» (721 enligt Lindqvist, 263). Hans reaktion karakteriseras emellertid i termer som »tills plötsligt brytningen kommer» (259), »ett drastiskt steg» (261), »ett avgörande» (262), »själva brottstället» (263), »en sådan chock» (264), »han bröt med Nietzsche över *Ecce homo*» (265) etc. Men hur kan man tala om en brytning när det samtidigt visas att det är från en Nietzsche till en annan Ekelund rör sig? Det är rimligare att se Ekelunds reaktion inför de »icke-Nietzscheska» tonfallen i *Ecce homo* som ett *symptom* på den med sjukdomskrisen sammanhängande allmänna förändringen, en förändring som inkluderar förflyttningen inom den nietzscheanska sfären. Tesen att omvärderingen »utlöses framförallt av *Ecce homo*» (266) finner jag vara en tillspetsning. Men allvarigare är att ambitionen att göra *Ecce homo* till utlösande faktor kommer Lindqvist att ensidigt framhålla Ekelunds aversion mot »det dityrambiska finalstadiet» hos Nietzsche. Vad blir det då i dessa sammanfattningar på ss. 259 och 266 av den *tidige* Nietzsche, han som långt före *Morgenröthe* skrev *Geburt der Tragödie* (1872) och *Die Philosophie im Tragischen Zeitalter der Griechen* (1873)? Det senare arbetet, som utgör underlag för Ekelunds Nietzscheartiklar, betecknas på s. 264 fullt korrekt som »ett riktmärke för hans heraklitiska tänkande 1908–1912». Men denna huvudkälla för Ekelunds heraklitism hör ju inte hemma i »det dityrambiska finalstadiet» och kan inte heller gärna diskrediteras av det sena förfallet i *Ecce homo*. Aforism 154 säger ju att »Nietzsche har lågmäldhet i sina ungdomsskrifter», den lågmäldhet han förlorar när han nalkas slutet. Här har det på något sätt blivit ett glapp i framställningen.

Men förändringen innebär också, visar Lindqvist, att Ekelund, influerad av Emersons tro på »the community of Mind», en andarnas gemenskap, strävar att överbrygga motsatserna mellan Nietzsche och Schopenhauer, mellan Nietzsche och Goethe osv. Emerson är kapitlets andra stora gestalt. Författaren belyser hur Ekelunds attityd till amerikanen snabbt förändras dessa år, hur »hån 1909 förbyts i förståelse 1912 och blir central personlig angelägenhet 1913» (271). Emerson kom Ekelund under sjukdomen att uppleva som en beskyddare och hjälpare och hans inflytande samverkar med Goethes: båda står som garantier för ett humanare ideal än det Ekelund tidigare hyllat. En viss, mindre skärpning av bilden kunde man tala om även i denna i huvudsak övertygande historie-skrivning: Lindqvist ger s. 268 en väl snål bild av Ekelunds *de facto* mycket höga uppskattning redan i Emersonartiklarna 1912 (*Tyska utsikter*, 172–174) och kommer därigenom utvecklingen att te sig lite mer abrupt än den i själva verket är. Ekelunds intresse redan nu för dimensionerna »styrka» och »makt» hos Emerson, dessa scholaris' kännetecken, bidrar till en mjukare övergång.

Det tredje kapitlets slutavsnitt, »Låghet och metron», ger en utblick framåt över den väg som Ekelund beträtt genom anslutningen till Emerson och omvärderingen av Nietzsche. Lindqvist visar här övertygande hur den senare kryptologismen »låghet» utvecklats ur termen »lågmäldhet», som vi finner i *Nordiskt och klassiskt*, och hur måttidealets nyckelord »metron» är ett fynd i Nietzsches *Philologica*. Det är ett lysande avsnitt, vars resultat hunnit bli erkända storheter i Ekelundforskningen sedan de först presenterades i uppsatsform 1960.

*

I det fjärde kapitlet diskuterar Lindqvist det tema som föddes i en dityrambisk havsupplevelse vid Kullen 1906 och som givit *Nordiskt och klassiskt* dess namn. Han vill bl. a. belysa hur övergångssituationen påverkat utformningen och kan här visa på intressanta motsägelser, som att Ekelund anlägger det heraklitiska perspektiv han redan är på väg ifrån, både när han ger en kritisk bedömning av den honom på många sätt närstående Ehrensvärd och när han pressar Winckelmanns antiksyn. Temat »nordiskt och klassiskt» får en skarpsinnig och klagörande analys i ett särskilt avsnitt där författaren löser upp konstellationen i fyra motsatspar: nordiskt–sydländskt, modernt–antikt, romantiskt–klassiskt och kristet–hedniskt.

Just det fjärde kapitlet visar emellertid ganska många exempel på onöjaktig citering och referering och resultaten blir på några ställen osäkra eller missvisande. En huvuddel av kapitlet ägnas Goethe och det nordiska med stöd främst i aforism 2, »*Irae leonum*».

Här vill författaren dels visa hur Ekelund försöker böja samman Nietzsche och romantikerna i sin dröm om att på nordisk botten överträffa antiken, dels peka ut de kanske »starkast laddade polerna» i *Nordiskt och klassiskt* — de som framgår av en anteckning i Agenda 21.2: »Goethe och Dostoj. / De två världarna. / Hur bör man förhålla sig till det onda, sorgen? / Apolloniskt afvisande: Goethe och antiken. Hängifvelsen-Dostojevski.» Denna anteckning återges emellertid på ett grovt missvisande sätt. Efter det anförda följer i avhandlingen (352) fyra punkter och därefter satsen: »Att vara människa: göra rätt åt det starka, rätt åt sorgen.» De ord Lindqvist därmed snittar bort är ingenting mindre än Ekelunds nyckel till problemet. Efter Dostojevskijs namn följer i Agenda raderna: »Mellan dessa begge står *Emerson*. Hans kritik av Goethe; hans antikuppfattning — kompromiss.» Den följande satsen, som utgör en självständig anteckning, avskild med ett litet streck, uttrycker just denna kompromiss: »Att vara människa: göra rätt åt det starka, rätt åt sorgen.» Man erinras om formuleringen »Emersons rättvisa» i *Veri similia* II (54). Tanken på denna emersonska kompromiss mellan Goethes väg och Dostojevskijs, mellan den antika och den kristna, är inte ny hos Ekelund när den möter i Agenda 21.2.1914. Redan 7.7.1913 finner vi i planen för den tänkta Emersonstudien orden: »Förhållande till antik och kristendom. 'Kompromiss'.» Avhandlingsförfattaren har försökt analysera vad han själv ser som det kanske mest laddade motsatsparet inom sfären nordiskt-klassiskt utan att ta hänsyn till Ekelunds försök att överbygga motsättningen med Emersons hjälp. I avsnittet »Andens gästfrihet» i kap. III antydes Ekelunds behov av att förbinda motsatserna inom sin diktning — detta mer eller mindre i anslutning till Emersons »hospitality of mind» med dess generösa uppskattning av vitt skilda uppfattningar, för denne bara olika manifestationer av »the central unity». Lindqvist citerar här till och med Agendas formulering 7.7 om Emersons kompromiss antik-kristendom (och dess fortsättning i aforism 154) men tycks inte se sammanhanget med Agenda 21.2 och knyter aldrig ihop trådarna.

I framställningen av Ekelunds förändrade syn på romantiken visar Lindqvist här och var en viss benägenhet att pressa materialet. Hur Ekelund tenderar till ett »närmande mellan Nietzsche och romantikerna» beläggs bl. a. med en hänvisning till »Emerson-artiklarna 1912, där Nietzsche sammanförs med Rousseau och Strindberg mot Platon, Goethe och Emerson» (340). Men vad Ekelund där talar om är två slag av stora andar som båda strävat att skapa »tillflyktsorter för mänskoanden». Hos några är denna drift »en mild lugn makt» — som hos Plato, Goethe och Emerson — hos andra »en stingande tagg, en bitter eld i anden» — som hos Rousseau, Nietzsche och Strindberg. Om romantiken är det inte tal. Att Strindberg inte hör hemma i det sammanhanget gör Ekelund f. ö. klart i Agenda (9.11): »Det vore lika träffande att kalla Strindberg en romantiker.» Det är därför förbryllande att läsa i referatet av en artikel 1909 att Goethe skulle ha betraktat Strindberg som romantiker (343). Ekelund säger också något annat: »[— — —] mot den kristne Strindberg kunde han knappast hyst andra känslor än han hyste för sin tids katolska och romantiska diktare» (Arbetet 25.2.1909). Det var kristendomen det gällde. En liknande förskjutning sker i referatet av artikeln på s. 361, där en ny uppskattning av kristendom och romantik utläses: »[— — —] det harmoniskt-klassiska hos Goethe var blott för några lyckliga få; för alla de lidande var istället romantikerna och — 'hvarför icke — den olycklige, den tröstande, den förtvivalde Nazarenen'.» Men det står inte »romantikerna» hos Ekelund utan »Jean Paul, Dostojevski, Strindberg».

Bland andra exempel på olycklig återgivning i det fjärde kapitlet skall bara nämnas de rader (365) där uppsatsen »Barndomslif» i *Veri similia* II sätts i förbindelse med Langbehn. Uppsatsen röjer, heter det, »inflytande från den lågtyska riktningen med dess ras- och naturmystik». De indicier som frapperar är i första hand Ekelunds identifikation med »germanerna» och denna »kärlek till jordens lif» som är »en helt ny utvidgning af själen». Men det talas inte så definitivt om »germaner» utan om »oss nya tidens människor, särskildt germaner och slaver [!] måhända». Och denna »kärlek till jordens lif» är ingenting som hör ihop med det langbehnska bondetemat, som man kanske frestas tro. Det talas i själva verket om »denna innerliga kärlek till jordens lif, vårt hem». Vad vi ser är det stora temat jorden-vårt hem, som denna tid gör sitt segertåg genom litteraturen.

Ett mycket intressant avsnitt i kap. IV heter »Epikuros' gudar» och diskuterar en sentida, nordisk människas dröm om att liksom en gång antiken »skapa gudar», lätta, snabba och svävande — en längtan till »blandande mänsklighet» utifrån den platoniska erosupplevelse Ekelund delade. Det finns här en personlig klangbotten utöver den erotiska: »Epikuros Frälsaren — för alla dem hvilkas själar äro dödstunga; hvad är nödvändigare för dem än — det lugna snabba sväfvande —: Epikuros' gudar» (löst blad i DM). Denna dröm kan följas tillbaka till 1909 och tycks ha fått särskild näring av några Cicero-ord, excerperade i en anteckningsbok, påbörjad detta år. Det är besynnerligt att Lindqvist, som ägnat ett avsnitt åt risken för indirekta citat, här (331) går den motsatta vägen och framställer som ett direkt citat (ur *Natura deorum*) vad Ekelund i själva verket excerperade efter Zellers *Die Philosophie der Griechen* (3 uppl.), del III: 1, s. 433 not 4 — ett inte ointressant exempel på Ekelunds sätt att leta sig fram till det som angick honom. Denna viktiga not lyder (efter några hänvisningar):

Epikur hat, wie CIC. sagt, *monogrammos Deos*, seine Götter haben nur *quasi corpus* und *quasi sanguinem*, sie sind *perlucidi et perflabiles*, oder nach Lucr. *tenuis*, so dass sie nicht berührt werden können, und ebendesshalb [— — —] unzerstörbar.

Ekelund drömde om livet som »etheriskt och transparent — som Epikuros' gudar»; så ser Platons sentida lärjungar det i *Antikt ideal* (170). I *Nordiskt och klassiskt* finner man en liknande tanke några rader före orden om »människans högsta tillstånd, det lugna snabba sväfvande»: »Grekisk genialitet ligger i styrkan att se: det heroiskas källa. För den som ser skarpt, djupt, genomträngande nog upplöser sig världen till ljus.» (Af. 126; jfr Lindqvist, 333.) Erosupplevelsen utgör i båda fallen ram till bilden av en immateriell värld.

Man skulle ha velat se de drag av Ekelunds mystik som nu berörs på skilda håll i avhandlingen anknutna till denna dröm om en eterisk tillvaro; det gäller den Fichteinspirerade »aningen om ett osynligt paradiset midt ibland oss» (jfr Lindqvist, 190 f.) lika väl som tanken på entelechiens odödlighet, den senare bl. a. manifesterad i intresset för Schillers ord om »den ätheriska delen» av människan, den som har kraft att trotsa förgängelsen.⁵ I ett fall har dessutom ett grovt missförstånd fördunklat sambandet med drömmen om det lätta svävande. Det gäller s. 178 ff., ett parti som utreder vad Nietzsches aforism i *Morgenröthe* om »das reine, reinmachende Auge» betytt för Ekelund. Nietzsche skriver om de stora andar hos vilka själen »als ein beflügeltes Wesen» kan lyfta sig högt över karaktär och temperament — hos dem kan man tala om »genius». Men Lindqvist översätter »Genius» med »geni» och missar därmed ett viktigt sammanhang. När han i det följande drar en linje till en passage i *Antikt ideal* om att »hålla blicken ren», ser han på det sättet bara banden till *das reine Auge*. Men Ekelunds rader talar om speciella konsekvenser av att det kommer »osnygghet i ditt öga»: »Med smärta skall du erfara, hur din själ mer och mer mister förmågan att resa sig till klar rymd ur det stinkande kvalmet; hur dess fina vingar besudlas och tyngas af de låga bekymren [— — —].⁶ Och din genius skall förebrå dig med sorgsen blick.» (*Antikt ideal*, 79.) Här har vi alltså Ekelunds »genius», svarande mot Nietzsches »Genius», och själens »fina vingar», korresponderande med »ein beflügeltes Wesen». Ekelund har inte bara

⁵ Lindqvist, 227 f. Att Ekelund verkligen fattade uttrycket »den ätheriska delen» som synonymt med »entelechie» synes mig ofrånkomligt. Att däremot sammanställa uttrycket med litterär odödlighet förefaller absurd; orden »hoppas något hos eftervärlden» kan ju också ges en annan tolkning (och ingenting hindrar heller att Ekelund i en och samma anteckning blandar två skilda former av överlevande). — En impuls kan Ekelund ha fått från det centrala Goethebrevet till Zelter 19.3.1827 (»tröstbrevet», jfr avh. 224); några rader ovanför passagen om den entelechiska

monaden heter det: »Wirken wir fort bis wir, vor oder naheinander, vom Weltgeist berufen in den Aether zurückkehren!» I Ekelunds intellektuella miljö var drömmen om överlevandet intimt förknippad med tanken på det eteriska.

⁶ Påståendet (180) att här föreligger en anspelning på »Skaldens morgonpsalm» kan nog avfärdas. Likheten med Tegnér's »jordiska bekymmer» uppkommer när Lindqvist i sitt referat lägger till ordet »jordiska» hos Ekelund: »de låga jordiska bekymren».

fastnat för det rena ögat. Han har också velat höra till dessa stora andar vilkas själar kan lyfta sig högt över dem. Det är en längtan som har trådar till drömmen om Epikuros' gudar, de lätta, snabba, svävande.

*

Kap. V, med samma rubrik som avhandlingen, »Dagbok och diktverk», har en smula prägeln av spridda studier i stil och struktur. Författaren granskar här Ekelund och hans arbete med *Nordiskt och klassiskt* under de fyra aspekterna bekännaren, kritikern, poeten och aforistikern. Vi får följa hur ett starkt personligt stoff förkläds av en stolt och ömtålig bekännare som till sist ogärna lämnar ut sina hemligheter, hur Ekelund diktar över citat, mer intresserad av den betydelse han *anar* än den faktiska, och hur han fångar intellektuella mönster i namnformler som »Fichte—Dostojevski». Vi får vidare ta del av hans drömmar om »det nya poemet», en sfär där Emerson stiger fram vid Nietzsches sida som en av Ekelunds viktigaste konstnärliga impulsgivare; Emerson stod, sammanfattas det på s. 408, »genom sin dagboksteknik, sin aforistiska essayform, sin rytmiska tankeprosa och sitt scholar-begrepp [— —] som främsta målsman för det nya poem Ekelund sökte». Till sist ges en bild av planer och redigeringsarbete, där i det senare fallet visas Ekelunds vilja till förtätning och hans strävan att sprida ut kontrasterna mellan heraklitiskt och nytt material över boken. Slutorden berör Ekelunds misslyckande med att genomföra den ursprungliga planen på en bok om nordisk hellenism, en plan som i sin heraklitiska inriktning kom att kollidera både med den svenska klassicitet Ekelund ville åberopa och med den nya hållning han själv började inta.

I all sin brokighet är detta ett kapitel som för fram väsentliga synpunkter på stil och komposition. Avsnittet om planerna för *Nordiskt och klassiskt* ger emellertid en missvisande bild genom sin bristfälliga källåtergivning. Till att börja med kunde vi ha fått veta lite mer om trevarna, mellan dispositionen i Agenda 5.7 till en möjligen kortare framställning med titeln »Nordisk Hellenism» och en större plan i Agenda 22.11. Författaren kunde ha citerat ett brev till Agrell 1.10 som visar att Ekelund ännu inte kommit igång: »Jag producerar endast en smula dagboksanteckningar, men hoppas dock till våren kunna ha en ny bok färdig.» Avhandlingen förbigår också det första belägget för att Ekelund börjat på boken — ett brev till Agrell 2.11: »Jag [— — —] skrifver så smått på två uppsatser, hvilka skulle bli grunden till den bok jag måste hoppas få färdig till våren.» Lindqvist går direkt på det något senare brev till Liljekrantz 10.11 där Ekelund talar om »två större essays (hvilka komma att stå som titel för boken) jämte en del smärre stycken af en viss poetisk-intellektualistisk ton». Här hugs citatet av och det är synd. Avhandlingsförfattaren har just framhållit att man inte kan veta om titeln »Nordisk Hellenism» i juliplanen avsåg en hel bok eller bara en del av en bok. Brevet till Liljekrantz 10.11 ger det första säkra belägget för en »essä» med den aktuella titeln: »Den ena af nämnda essays heter 'Nordisk hellenism'.» Den essän skulle ge boken namn, tillsammans med en annan. Den därpå följande planen i Agenda 22.11 är inte tillfredsställande presenterad (410). Man hade gärna sett också de lite svävande inledningsorden citerade: »Jag kunde tänka mig min bok till våren ungefär så: [— — —].» Men viktigare är att Lindqvist (både i avhandlingen och Agendatrycket) utelämnar en viktig upplysning inom parentes efter den första av de åtta punkterna på planen, »Nordisk hellenism». Där står det: »bokens titel». Det innebär ett nytt stadium. Men parentesen är tillagd efteråt — det synes av att punkten efter »Nordisk hellenism» hamnat innanför det första parentestecknet (det andra fick inte plats på raden). Och därefter har parentesen strukits, tydligen vid en tidpunkt då Ekelund lämnat arbetsnamnet »Nordisk hellenism». Planen innehåller på det sättet tre stadier, ett första 22.11 (om vi nu törs lita på att Ekelund här respekterat kalenderns tryckta datum), ett andra när parentesen skrivs till och ett tredje när den stryks. Av denna komplikation finner vi i avhandlingen ingenting. — Men värre blir det i fråga om planen i anteckningsboken Pithec, återgiven på s. 411 på ett grovt missvisande sätt. Man saknar här hållpunkter för datering, eftersom planen står på den sista sidan i Pithec, skriven oberoende av det övriga i boken — tidigare än det mesta i den, möjligen också tidigare än ss. 1—14 som hör till slutskedet av arbetet med *Nordiskt och klassiskt*. Lindqvists ord att denna dis-

position är »den sista bevarade» verkar i förstone övertygande, eftersom boken här heter »Nordisk Hellenism. Och andra essays» — den titel den har ännu i brev till Bonniers 20.2. Men den ursprungliga titeln är ett kryptiskt »Nasc. v. — —», med blyerts ändrat till den i avhandlingen uppgivna. Det får vi inte veta. Efter punkt 1, »Nordisk hellenism», finns en förbluffande parentes, »(e. d.)», som också förtigs. Ekelund har när denna plan gjordes inte varit säker på den centrala essäns titel. Så följer punkt 2, »Psykologiskt» — den rubrik som finns med ännu i manus till *Nordiskt och klassiskt*, där på första sidan men överstruken. Det står emellertid ursprungligen »Psychologica» i planen, där slutstavelsen »-ca» senare ändrats med blyerts till »-skt». Punkt 3, »Ad se ipsum», är i själva verket struken och trean (originalet har f. ö. romerska siffror) är flyttad till nästa punkt: »The child is a greek.» Här meddelar avhandlingen att titeln »Barndom och naturintryck» skrivits till med blyerts men inte att den ursprungliga titeln strukits. Till yttermera visso är hela planen — vilket inte heller nämns — makulerad med ett snedstreck, ett öde som inte drabbat dispositionsutkastet i Agenda. Texten har med andra ord korrumerats till den grad att varje diskussion utifrån avhandlingens version är meningslös.

Om Sven Lindqvists doktorsavhandling på det sättet har anmärkningsvärda — och förvånande — brister, väger dock dess förtjänster betydligt tyngre. Författaren har lagt ner ett stort och viktigt arbete på att klarlägga det invecklade nätet av betydelse och influenser hos Ekelund vid tiden för *Nordiskt och klassiskt* och han har lyckats fördjupa och nyansera den bild som tidigare forskning givit. Vissa partier är lysande litteraturhistoria. Bortsett från den bristfälliga akribin måste avhandlingen också ha mycket att ge framtida Ekelundforskning ur metodisk synpunkt. För den intresserade läsaren överhuvud har Lindqvist åstadkommit en skarpsinnig och känslig handledning. Det har efter hans bok blivit lättare att ta sig fram i det svårtillgängliga landskapet Ekelund.

Kjell Espmark

NILS G. VALDÉN: *Inledning till Vilhelm Ekelund*. Lund 1965.

Nils Gösta Valdéns *Inledning till Vilhelm Ekelund* antyder både med sin titel och med sitt motto (»ianua difficilis»), att den vill hjälpa nybörjaren över initialsvårigheterna. Det är emellertid en mycket krävande handledning, där Ekelundforskningens resultat — och då i första hand Valdéns egna — trängts samman på ca 150 små sidor i en framställning som i sin lakonism är kongenial med föremålet. Författaren tar också för givet att man läser med Ekelunds skrifter inom räckhåll.

Boken har tre huvudavsnitt. Det första, med rubriken »Från *Vårbris* till *Campus et dies*», är en kronologisk översikt av Ekelunds författarskap, upptagande cirka hälften av boken. Den hinner med att ge en god bild av Ekelunds hela utveckling, ange positionerna med hjälp av belysande citat, peka ut de mästarare diktaren hyllade vid olika tider och i förbifarten lägga in en mängd ordförklaringar. Det är det mest publikvänliga av de tre avsnitten. Framställningen blir ofta svårgripbar genom att Valdén gärna karakteriserar Ekelund med hjälp av dennes egna formuleringar, infällda i satserna, men citaten är samtidigt mycket väl valda och det lönar mödan att följa anvisningarna.

Det andra avsnittet, »Om Vilhelm Ekelunds boktitlar», är ett omtryck av en uppsats från 1958 (Humanistiska vetenskapssamfundets i Lund *Scripta minora*), försett med ett tillägg som dels ger bibliografiska upplysningar om nytillkomna undersökningar av intresse för detta ämne, dels innehåller Valdéns egna kompletteringar. Den lite speciella angreppspunkten har givit förvånansvärt mycket och det är av värde att uppsatsen gjorts lättare tillgänglig. Här finner man så väsentliga ting som en första analys av »båge och lyra»-motivet i *Ilyset* av Heraklit och en första hänvisning till Nietzsches »Maass und Mitte» i *Vermischte Meinungen und Sprüche* som en möjlig källa för Ekelunds »metron», hans »mått och midt».

Det tredje avsnittet heter »Ekelundska formler» och är ett destillat av Valdéns doktorsavhandling, *Grekiska termer hos Vilhelm Ekelund* (Lund 1961). Av de trettio grekiska nyckelord som studerades i avhandlingen upptas här tjugosju, alfabetiskt ordnade och försedda med en knapp sidas kommentar var. På ett par sammanfattande sidor ges